

KİTAP TANITIMI

Arş.Gör. Nurcan Gül Arslan*

Fatih Yahya Ayaz, Memlûk-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hakimiyeti, TTK, Ankara 2016, 166 s., ISBN 978-975-16-3189-3.

Kıbrıs ve Doğu Akdeniz araştırmaları güncelliğini yitirmeyen bir akademik çalışma alanıdır. Söz konusu bölgeler güncel meseleler nedeniyle araştırmacılarının dikkatini çekmekle birlikte, bölgenin tarihsel arka planı da akademik incelemelere konu olmaktadır. Bu noktada Türkçe literatürde Memlûk Devleti-Kıbrıs ilişkileri, Kıbrıs'taki Türk hakimiyeti açısından diğer konu alanlarının gerisinde kalmış bir çalışma alanıdır.

Batı'da Memlûk Devleti ve Haçlı Seferleri önemli bir inceleme alanı olarak görülüp bu alandaki çalışmalar tarihsel olarak oldukça geriye götürülebilmektedir. Haçlı seferlerinin çalışma alanı olarak ilgi görmesine paralel olarak Kıbrıs ve Memlûkler ilişkilerine yönelik araştırmalar da yapılmıştır. Ayaz'ın da işaret ettiği gibi 1933 tarihli M. Mustafa Ziyâde'nin "The Mamluk Conquest of Cyprus in the Fifteenth Century" adlı makalesi bu konudaki öncü araştırmalardan biridir. Yine Saîd A. Âşûr'un *Kubrus ve'l-hurûbü's-Salîbiyye* adlı eseri müellifin de "başucu" kitabı niteliğinde olup Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair kıymetli bir eserdir. Yabancı dildeki yayınların yanında Türkçe literatürde Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair Eşref Buharalı ve Altan Çetin'in makaleleri bulunmaktadır. Fakat yazar bu çalışmaların kıymetli katkılarının altını çizmekle birlikte birtakım eksiklerinin bulunduğunu belirtmiştir. (s.15-16) Bu nedenlerle Ayaz, Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair yeni bir kapı aralayacak olan bu çalışmayı kaleme almayı tercih etmiştir.

Eser bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın yöntemi ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Yazar çalışmasının yapısının "Memlûk-Kıbrıs ilişkilerinin bir bütün olarak ortaya konulması" (s.2) üzerinden şekillendiğini bu amaca matuf olarak da

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, İslam Tarihi Anabilim Dalı Melikgazi/Kayseri
ORCID ID: 0000-0002-4824-6021

tespit edilen rivayetlerin kronolojik esasa uygun olarak ele alınıp değerlendirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Ayaz, çalışmada hadiselerin çağdaşı tarihçilerin rivayetlerinin öncelikli olarak ele alındığı; gerekli görüldüğü durumlarda da daha sonraki dönemlerde yaşamış tarihçilerin rivayetlerine başvurulması yönteminin tercih edildiğini de kaydetmiştir. Bunun yanında araştırmaya temel olan ana kaynaklar ve ikincil kaynaklar hakkında okuyucu bilgilendirilmiştir. Yazar, Kıbrıs'ın el-Melikü'l-Eşref Barsbay (825-841/1422-1438) dönemindeki fethi sırasında hayatta olan Makrîzî (ö. 845/1442), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Aynî (ö.855/1451) gibi Memlûk dönemi tarihçilerinin yanında Kıbrıslı bir vakanüvis olan Makhairas'ın (ö. 1458'ten sonra) eserini de Memlûkler dönemi tarihçilerinin rivayetlerini mukayese etmek için kullandığını belirtmiştir. Kıbrıs'ın fethinin bir Kıbrıslı kronik yazarının anlatısıyla desteklenmesi, bu eserin öncülü diğer çalışmalardan ayrılan yönlerinden biridir. Ayaz kullandığı kaynaklar hakkında bilgi verdikten sonra, giriş bölümünde konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak adına genel hatları ile Memlûk Devleti ve Kıbrıs adasının tarihini anlatmıştır.

“Kıbrıs'ın Fethine Giden Süreç” başlıklı birinci bölümde yazar, Kıbrıs'ın fethinin anlaşılabilmesi için Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'de Haçlılar ve müttefikleri ile olan mücadelesinin dini, siyasi ve ticari nedenlerini öncelikli olarak kaleme almayı tercih etmiştir. “Doğu Akdeniz'de Memlûklerin Haçlılar ve Müttefikleriyle Mücadelesinin Belirleyicileri: Din, Siyaset ve Ticaret” başlıklı bu kısımda Memlûklerin Haçlılar ile mücadelelerinin tarihî arka planı ve Memlûklerin genel stratejilerine bağlı olarak Haçlılar ile mücadele siyasetleri özet bir biçimde belirtilmiştir. Memlûklerin selefleri Eyyûbîlerden Haçlılar ile mücadele geleneğini devraldığı ve Doğu Akdeniz'in Müslüman-Haçlı savaşları bağlamında birtakım gerilimlere konu olduğunun altı çizilmiştir. Daha sonra bu mücadelelerin dini, siyasi ve ticari sebepleri kaydedilmiştir. Ticari sebeplerle ilgili net bir ayırım yapılabilirken yazarın aktardığı dini ve siyasi gerekçelerin iç içe geçtiği görülmektedir. Bu durumun Orta Çağ'ın laik olmayan düşünce ve siyaset ortamı ile ilişkisi var olsa gerektir. Dönemin dini ve siyasi olgularının iç içe geçmişliği Kıbrıs'ın fethinin nedenlerinde de siyasi ve dini ayırımının net bir şekilde yapılamamasına yol açmış gözükmektedir. Kanaatimizce başlıkla içeriğin uyumunun tam olarak sağlanabilmesi için söz konusu din-siyaset bağdaşıklığına işaret edilebilseydi okuyucunun zihninde oluşabilecek olası bir karmaşanın önüne geçilebilirdi.

Birinci bölümde Kıbrıs'ın fethinin bağlamının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması açısından Memlûk Devleti'nde denizcilik meselesi de güncel çalışmalar ve Memlûk tarihinin

ana kaynaklarına atıfla özet bir biçimde kaleme alınmıştır. Daha sonrasında da adanın fethine kadar geçen süreçte Memlûk-Kıbrıs ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir. Yaklaşık 23 sayfa olan bu kısım eserin genel hacmine oranla hiç de küçük değildir. el-Melikü’z-Zâhir Baybars (658-676/1260-1277) döneminden adanın fethine giden seferlerin ilki kabul edilen 1424 tarihli birinci Kıbrıs seferine kadar geçen süreçte Memlûk-Kıbrıs ilişkileri genel bir anlatımla okuyucuya sunulmuştur. Fakat bu hacmi az olmayan ve ele aldığı tarihsel süreç bakımından yoğun olan anlatının tek bir başlık altında toplanması alanın uzmanları kadar konunun seyrine aşına olmayan okuyucunun hadiseleri takibini zorlaştırabilmektedir. Eserin ek kısmında verilen Memlûk-Kıbrıs ilişkileri kronolojisi bu zorluğun aşılmasına bir nebze katkı sağlamakla birlikte kanaatimizce konu birkaç alt başlığa ayrılışaydı okuyucu için hadiselerin takibi daha kolay bir hale gelebilirdi.

Eserin ana konusunun ele alındığı “Kıbrıs’ın Fethi ve Sonuçları” başlıklı ikinci bölümde Memlûk Sultanı el-Melikü’l-Eşref Barsbay döneminde yapılan üç Kıbrıs seferi ve adanın fethinden sonra Memlûk Devleti ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Bu bölümde söz konusu Kıbrıs seferleri sırasında hayatta olan Memlûk tarihçilerinin anlatıları ve Makhairas’ın aktarımları karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Kıbrıslı vakanüvis Makhairas’ın rivayetleri bazen Müslüman tarihçilerin anlatılarını desteklerken kimi zaman da bu tarihçilerin anlatımından farklılaşmaktadır. Eserin karşılaştırmalı tarih okuması, değerli bir faaliyet olarak bu konu hakkında eserden istifade edecek olanların bakış açısını zenginleştirecek bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yazar, gerekli gördüğünde ana kaynakların dışında yapılan ikincil araştırmalara da başvurarak hem akademik olarak titiz hem de üslup olarak akıcı bir çalışma kaleme almıştır.

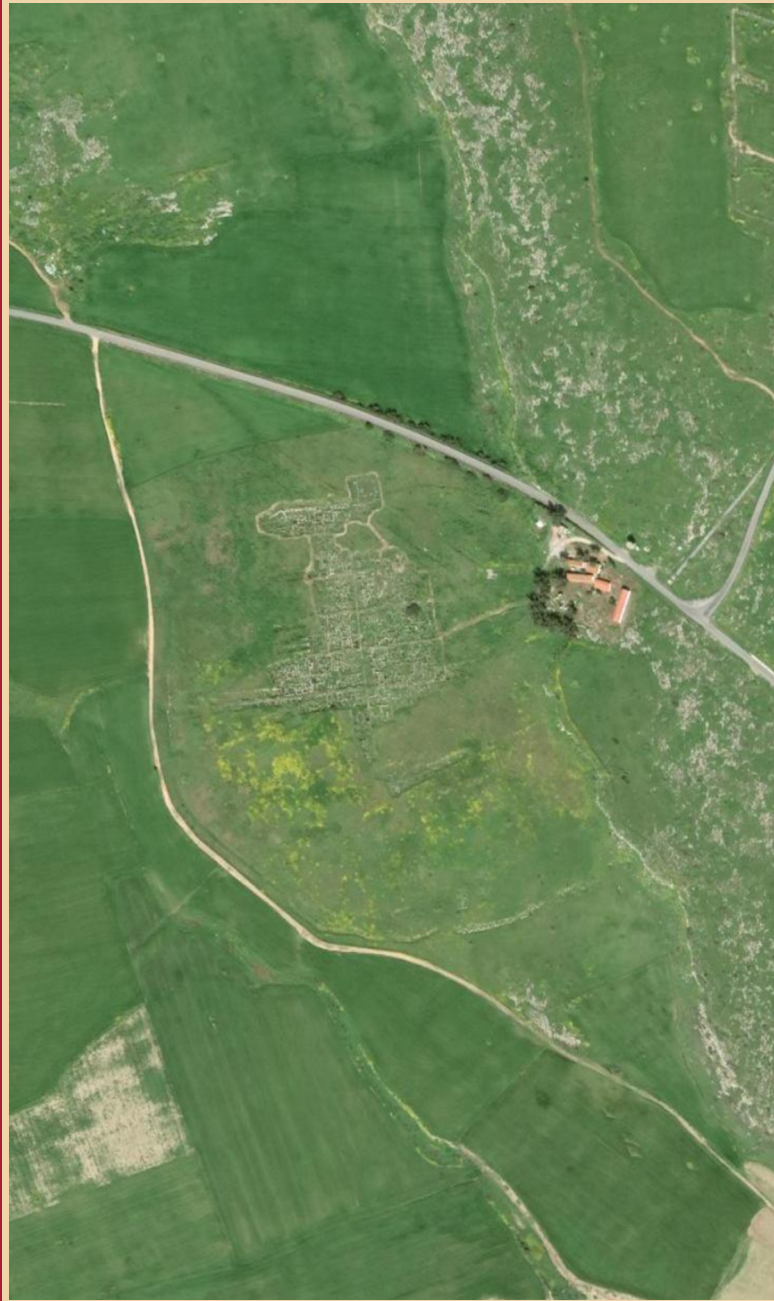
İkinci bölümde 1425 tarihli (ikinci) Kıbrıs seferi hakkında rivayetlerde bizzat sefere katılan Salih b. Yahya’nın (ö.850/1146) *Târîhu Beyrût* adlı eserinden de faydalanılması çalışmanın değerini artıran bir unsur olmaktadır. Kıbrıs seferi anlatısıyla ilgili diğer bir dikkat çekici husus, yazarın da giriş bölümünde belirttiği gibi el-Melikü’l-Eşref Barsbay ile yakın ilişkileri bulunan Aynî’nin rivayetlerinin diğer tarihçilerden ayrışması ve bazen de tek kalmasıdır. Bu bağlamda M. Mustafa Ziyâde’nin “Bedr ed Din al-‘Aini’s Account of the Conquest of Cyprus 1424-1426” adlı makalesine işaret edilmemesi araştırmacıların dikkatini çekebilecek bir husustur. Genel anlamda Ayaz, Kıbrıs’ın fethi ve sonrasındaki gelişmeler ile ilgili kullandığı kaynakların rivayetlerini sistemli bir şekilde bir araya getirip betimleyici bir

anlatımı benimsemiş gözükmektedir. Rivayetler üzerine yapılabilecek ikincil yorumların ise eserin konu alanının dışında bırakıldığı izlenimi edinilmektedir.

Giriş ve iki bölümün ardından müellif bir sonuç bölümü kaleme almıştır. Diğer bölümlerde daha çok olayların nasıl gerçekleştiğinin aktarımına odaklanan yazar, bu bölümde konu ile ilgili kendi değerlendirmelerini sunmuştur. Kısmen eser içinde aktardığı hadiselerin derlenip toparlanıp gerekli değerlendirmelerin altına çizildiği sonuç bölümünde okuyucunun da aklına ilk gelebilecek sorulardan olan söz konusu mücadeleler esnasında adaya Türk nüfusunun yerleştirilip yerleştirilmediği meselesi de bir paragrafla açıklanmıştır. Yazar burada Çerkez Memlûklerinin adaya Türk veya Çerkez nüfus yerleştirmedeğini ifade etmiştir. Ayaz burada meseleye Memlûklerin adaya yönelik bir iskân politikasının olup olmadığı veçhesinden bakmıştır. Memlûk Devleti'nin Kıbrıs adasına yönelik bir iskân politikasının olmaması Mısır ile Kıbrıs hattında herhangi bir nüfus geçişinin yaşanmadığı değerlendirmesini yapabilmek için yeterli bir gerekçe gibi gözükmemektedir. Nitekim Gökçe Yükselen Peler'in "Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türk Askeri Varlığı" başlıklı çalışması¹⁷⁹ Kıbrıs'taki Memlûk hakimiyeti sırasında adaya gelen ve yerleşen Memlûklerin bulunduğuna işaret etmektedir.

Genel olarak eser, Memlûk-Kıbrıs ilişkileri üzerine Türkçe literatüre oldukça değerli bir katkı sağlamış gözükmektedir. Hadiselerin arka planlarının izah edilip olayların anlatımına geçilmesi okuyucunun konuyu doğru bir bağlamda değerlendirebilmesine matuftur. Ayrıca karşılaştırmalı eser okumaları, hadiselerin düzenli ve akıcı bir üslupla sunulması çalışmanın öne çıkan niteliklerindedir. Kitabın bir diğer olumlu tarafı da Memlûk tarihi ile ilgili askeri ve idari terimlerin, geçtikleri yerlerde dipnotlarda doyurucu bilgilerle açıklanmasıdır (s. 85,86,87,92, 98,106,123). Bu durum yazarın Memlûk tarihine hakimiyetinin ve akademik titizliğinin bir meyvesi olsa gerektir. Sonuç olarak Ayaz; literatüre Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Memlûk tarihi gibi farklı alanlarda çalışan araştırmacıların faydalanabileceği, Memlûk-Kıbrıs ilişkileri üzerine derli toplu bir anlatımı bulabilecekleri kıymetli bir eser katmıştır.

¹⁷⁹ Söz konusu çalışmanın tam metni için bkz. Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu (I.Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13-15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa), (ed. Zeki Akçam), Hiper Yayın, s. 129-156.

*Alasya Antik Kenti (Günümüz)
(KKTC, Gazimağusa/Tuzla)
Kaynak:<https://maps.palsurveying.com>*

Posta Adresi: Haspolat Kavşağı Yanı,
PK, 717 Haspolat - Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs
Mersin 10, Türkiye